

УДК 159.9.301

Зоя Юрченко

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ НАСИЛЛЯ ЩОДО ОСОБИСТОСТІ У СІМ'Ї

У статті розглянуто результати аналізу наукових парадигм, в яких розглядається комплекс факторів, що зумовлює застосування насильства у сімейних стосунках. Здійснено систематизацію соціально-психологічних детермінант сімейного насилля за гендерним підходом до його феноменології.

Ключові слова: сімейне насильство, соціально-психологічні детермінанти, гендерна соціалізація, гендерні стереотипи та установки, сексизм, гендерна культура.

Постановка проблеми. Розвиток людини, як відомо, розпочинається у сім'ї, яка залишається винятково важливим середовищем формування основних особистісних якостей. Саме батьки здійснюють найбільш активний вплив на духовну культуру, соціальну спрямованість, мотиви поведінки підростаючої особистості. Як мікромодель суспільства, сім'я виступає провідним фактором у формуванні життєвих планів, виробленні системи соціальних установок, норм, правил, соціалізації дитини загалом. Успішна соціалізація передбачає, з одного боку, ефективну адаптацію людини у суспільстві, а з іншого – її здатність певною мірою протистояти спільноті, тобто це досягнення певного балансу між ідентифікацією особистості з суспільством й виокремленням в ньому. А відтак поширення у сімейних взаєминах насильства, загострення проблеми насильства загалом у суспільстві змушує замислитись щодо причетності сім'ї до його ролі у процесі соціалізації особистості. Водночас неможливо визначити завдання і методи профілактики сімейного насилля без аналізу детермінант, що впливають на виникнення і підтримання цього явища як поведінкової девіації.

Поняття "сім'я" зазвичай асоціюється у громаді з безпекою, захистом, із місцем, де можна знайти затишок і порозуміння. Для людини будь-якого віку сім'я – це насамперед запорука духовного взаєморозуміння і єдності близьких людей, джерело психологічної захищеності й позитивних емоцій, необхідна складова сенсу життя.

Однак перехідний етап сучасної історії України характеризується також загостренням проблеми насильства у сім'ї. Із засобів масової інформації, у своєму оточенні досить часто стає відомо про існування сімей, де рідні люди перетворили спільне життя на пекло: бійки, лайка, приниження, знущання, скривджені діти, жінки, немічні, старенькі тощо.

Загалом сімейне насильство – явище досить поширене в усьому світі і в усіх прошарках населення. Домашні тирані і деспоти можуть належати до будь-яких класів і верств, вони є серед людей з різним рівнем достатку та освіти. Жертвами домашнього насильства можуть стати представники всіх вікових, національних, соціально-економічних, осві-

тніх, професійних, релігійних та інших груп. При цьому загальною рисою таких жертв є те, що скривдили їх люди, з якими постраждали підтримують або підтримували близькі стосунки.

Феномен насильства у сім'ї існує як у найжорстокіших його проявах (вбивство, зґвалтування, хуліганство), так і в менш виражених формах, за які не передбачаються кримінальне покарання чи якісь інші суспільні санкції.

Варто наголосити, що жертвами насильства в сім'ї є насамперед особи жіночої статі. За даними L. Heise, M. Ellsberg, M. Gottemoeller, у різних країнах частка потерпілих жінок від сімейного насильства коливається в межах від 10 до 50% [2, с. 16].

Окрім жінок, типовими жертвами сімейного насилля також є діти. Так, у США кілька років тому було зареєстровано понад мільйон випадків поганого поводження з дітьми, від якого померло понад тисячу дітей. Приблизно 60 тисяч сімей у нашій країні офіційно вважаються неблагополучними [2, с. 17], а відтак потрапляють у групу ризику щодо виявів насильства у сімейних стосунках.

Зазвичай сімейне насильство у різних його проявах є провідною причиною більшості розлучень, приховане в сім'ї та за умов безкарності воно нерідко штовхає насильника навіть на вбивство, породжує дитяче самогубство, безпритульність (переважно дітей і жінок), провокує схильність членів сім'ї до зловживань наркотиками, алкоголем, до аморальної поведінки, зумовлює ріст злочинності. Атмосфера жорстокості спотворює дитячі душі, формує з синів та доньок майбутніх деспотів та катів, в тому числі й для власних батьків.

А відтак зрозуміло, що сімейне насилля є водночас проблемою правовою і філософською, соціокультурною і психологічною. Однак у теоретико-методологічному плані остаточно не розв'язаним залишається питання соціально-психологічних детермінант, що зумовлюють насильство у сім'ї, його динаміку у контексті суспільної моралі, гендерних культурних універсалій (етик) та культурної специфіки (емик). Спостерігається також байдужість провідних соціальних інституцій, їх непередготовленість або самоусунення від сприяння гендерному розвитку дітей та молоді як профілактики агресивних установок у сфері міжстатевих та сімейних стосунків.

Мета повідомлення. Отже, на часі аналіз основних підходів вітчизняних та зарубіжних досліджень з проблем насильства в сім'ї та формування на цій основі узагальненої системи соціально-психологічних детермінант його виникнення. Така система детермінант, звичайно, не може претендувати на цілковиту повноту, однак вона буде корисною у подальших наукових розвідках, зможе слугувати основою гендерної практики виховників у сфері попередження сімейного насилля та надання допомоги його жертвам.

Виклад основного матеріалу. Існує низка конкретно-психологічних парадигм, в яких розглядається комплекс детермінант, що зумовлюють насильство у сім'ї. Під макрофакторами – причинами

та умовами поширення сімейного насилля – насамперед розуміють певні процеси і явища, які відбуваються на рівні соціальної структури суспільства. Так, причини – це ті процеси і явища, що безпосередньо породжують насильство у сімейних взаєминах, а умови впливають на це опосередковано, полегшуючи дію причин. Вважається, що дія факторів на макрорівні змінюється залежно від конкретних політико-правових, культурних, моральних, соціально-економічних, демографічних та інших умов. Зокрема, насильство впливає з владних відносин, зумовлених соціальною структурою та гендерною культурою суспільства, коли жінка посідає підпорядковане становище, а її соціально-економічний та правовий статус зневажається. Тому представники макроорієнтованого соціально-історичного або соціокультурного підходу для виявлення факторів ризику щодо виникнення сімейного насилля здійснюють акцент на аналізі процесу гендерної соціалізації у спільноті, дають насильству соціокультурне пояснення (Ш. Берн, Д. Зіммерман, М. Кле, І. Кон, В. Каган, І. Кльоціна, М. Палуді, К. Уест, Д. Майерс, Л. Тьомкіна та ін.).

Гендерна соціалізація як типовий процес визначається соціальними умовами, залежить від етнічних, класових, культурних відмінностей, пов'язана із формуванням типових для певної спільноти стереотипів поведінки; як одиничний процес гендерна соціалізація передбачає індивідуалізацію особистості у контексті вироблення нею власної чоловічої чи жіночої лінії поведінки, набуття особистого життєвого досвіду. Так, Т. Говорун розуміє гендерну соціалізацію особистості як багатоаспектне явище, як процес, який реалізується у свідомості та образі Я на основі інтеріоризації статево відповідних приписів [4, с. 23].

Таким чином, параметри, за якими люди оцінюють і сприймають свою гендерну роль, частково є фізичними, а частково – соціокультурними. Маскулінні і фемінні елементи наявні у кожній людині, навіть якщо її домінуюча ідентичність більш схильна до того чи іншого типу. Тому відмінності в поведінці між чоловіками і жінками носять здебільшого кількісний характер.

До основних агентів гендерної соціалізації належать сім'я, навчально-виховні заклади, однолітки, ЗМІ, значущі інші (кумири, учителі, друзі), етнос, регіональні умови, країна, держава, національна сексуальна культура. Як відомо, складовими гендерної / сексуальної культури будь-якого етносу є: ціннісні орієнтації та установки, у світлі яких люди сприймають і конструюють гендерну поведінку; соціальні інститути, в яких відбуваються і якими регулюються міжстатеві взаємини (наприклад, форми шлюбу і сім'ї); культурні символи, в яких осмислюється сексуальність, уявлення про природу статевого диморфізму та статевої диференціації; нормативні заборони і приписи, що регулюють статево поведінку; обряди і звичаї, за якими оформляються відповідні дійства (шлюбні обряди, ініціації, оргаїстичні свята тощо). Ці складові культури засвоюються людиною і передаються від покоління до покоління у кожному етносі за допомогою механізму гендерної соціалізації. Тому ми поділяємо погляди Ш. Берн, Т. Говорун, О. Забужко, І. Кона, В. Кравця

[1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8] та інших дослідників щодо важливості кроскультурних досліджень статі. Адже саме на межі міжкультурних відмінностей з'ясовується, які риси гендера мають біологічне коріння, а які складають його культурну характеристику. Іншими словами, якщо конкретна гендерна відмінність спостерігається в культурах, які сильно відрізняються за іншими аспектами, можна припустити, що у цієї відмінності є й біологічні витoki, а тому вона має універсальну сутність.

Стать насамперед детермінована біологічними факторами (гормональним статусом, особливостями перебігу біохімічних процесів, генетичними відмінностями, анатомією тощо). А гендер – це своєрідний підсумок соціалізації людини згідно з її статевою приналежністю.

Отже, гендерний конструкт створюється на основі взаємодії біологічних, психологічних, соціальних, економічних, політичних, етичних, етнічних, правових, історичних, релігійних та духовних факторів і є важливим елементом не лише особистої, але й суспільної культури. А тому феноменологія гендера надзвичайно варіабельна, різноманітна й багатовимірна.

Науковий доробок, присвячений кроскультурним дослідженням гендера, нашо́вхує на думку про те, що існує чотири аспекти гендерної етики (універсальні аспекти суспільства), в яких збігаються різноманітні за іншими показниками культури: 1) розподіл праці за статевою якістю (гендерні ролі); 2) переконання або стереотипи, пов'язані із відмінностями між жінками й чоловіками; 3) диференціальна соціалізація хлопчиків і дівчаток; 4) менша влада і більш низький статус жінки [1, с. 240].

Історично склалося так, що майже в кожній культурі жінки і чоловіки виконували різну роботу, в цілому світі робочі місця поділені за статевою ознакою. А відтак витoki нерівності статей слід шукати в історичному розподілі праці між чоловіком та жінкою, який у процесі виникнення парної сім'ї закріпив за сильною статтю функції захисника, годувальника, а за жінкою – виховну опікувальну роль, що закарбувалося у гендерних стереотипах.

Як відомо, гендерні стереотипи – важливий соціально-психологічний механізм, що створює установку на те, якими мають бути чоловіки і жінки та їхні взаємини у сім'ї, це усталені, спрощені, емоційно забарвлені стійкі форми сприйняття й оцінки особистісних якостей та поведінки чоловіків і жінок. Загалом зміст стереотипизованих уявлень про чоловіків та жінок у тому чи іншому суспільстві певною мірою відбиває його психологію. Ці стереотипи мають складну структуру і поєднують у собі щонайменше чотири компоненти – особистісні якості, які вважають чоловічими або жіночими, типові для статі види діяльності, статовспіввідносні професії та соціальні ролі, а також оцінку зовнішніх даних.

На основі аналізу наукової літератури можна також виділити два основні діючі у суспільній свідомості та суспільній моралі типи гендерних установок та стереотипів – патріархатні і феміністські. Для патріархатних установок характерні такі особливості: 1) переконання, що в су-

спільних і сімейних відносинах має існувати жорсткий розподіл чоловічих і жіночих ролей; 2) погляд, згідно з яким чоловікові належить провідна, активна роль у сім'ї і суспільстві, а жінці – підпорядкована, пасивна; 3) переконання, що життєві цінності жінок і чоловіків різні: сім'я і кохання – основні цінності для жінок; справа, робота, самореалізація поза сім'єю – цінності чоловіків; 4) віддання переваги сімейним стосункам, в яких чоловік є главою, здійснює основний внесок в бюджет сім'ї; 5) приписування жінці в якості головної її ролі в суспільстві тільки ролі матері; 6) осуд жіночої поведінки, в якій домінують орієнтації на самореалізацію поза сім'єю, кар'єру, професійні досягнення; 7) уявлення, що патріархатна модель суспільства природна, зумовлена біологічними відмінностями статей; 8) засудження рівних прав жінки і чоловіка.

Патріархатні моральні, культурні норми, погляди, уявлення та оцінки, що регулюють сімейні взаємини, домінуюча позиція чоловіків у суспільних відносинах, на думку представників соціокультурного підходу, є основним підґрунтям, яке провокує насильство як у міжстатевих стосунках взагалі, так і у сім'ї зокрема. Ці погляди знайшли своє відображення й у документі ООН "Стратегія боротьби з насильством у сім'ї", де зазначається, що джерела насильства полягають у соціальній структурі та у комплексі цінностей, традицій, звичаїв і поглядів, що стосуються нерівності чоловіків і жінок. Таким чином причини насильства переносяться у соціокультурну площину, сферу суперечностей суспільної свідомості з питань взаємин чоловіка і жінки та поглядів на їхні ролі у сім'ї. Так, у чоловіків, які вчиняють і (або) підтримують практику насильства у міжстатевих стосунках, було виявлено традиційні гендерно-рольові установки. Однак не всі чоловіки з такими установками вчиняють насильство у міжстатевих стосунках [12, с. 170]. Це означає, що для вчинення такого насильства необхідне поєднання маскуліної гендерно-рольової соціалізації ще з якимись факторами ризику. Українські дослідники з питань насильства здебільшого також підтримують вплив культурно-патріархальних норм на появу насильства у міжстатевих стосунках [2; 7; 8].

Для позначення позиції або дії, що принижують, виключають, недооцінюють і стереотипізують людей за ознакою статі, використовується категорія "сексизм". Сексизм – це орієнтація, яка ставить у несприятливі умови одну стать порівняно з іншою, це різновид соціальних гендерних стереотипів, що засновані на прийнятих у суспільстві уявленнях про маскуліне (чоловіче) і фемінне (жіноче) та їхню ієрархію. Сексистські забобони і стереотипи (у професійному спілкуванні, шлюбно-сімейних стосунках, освіті, вихованні та ін.) з дитинства впливають на свідомість та поведінку людей, ділять їх на "своїх" та "чужих", на "повноцінних" чоловіків і "неповноцінних" жінок, приписують їм залежно від статі певні психологічні якості, норми поведінки, рід занять, професії тощо. У традиційному суспільстві не особистість, а біологічна стать здійснює вирішальний вплив на життя людини [3, с. 667].

Від сексистських гендерних стереотипів страждають і жінки, і чоловіки. Так, у дівчат-підлітків формуються різноманітні комплекси ("страх успіху", "відмова від кар'єри на користь сім'ї"), дефіцит самодостатності тощо. Табу на емоційність, стереотипи "переможця", "мачо" тощо викликають у чоловіків, що не бажають або не вміють дотримуватися цих табу, стереотипів стреси, комплекс невдахи, хвороби.

Феміністські, егалітарні установки, що актуалізувались у світі з ХХ ст., натомість включають в себе такі аспекти: засудження використання біологічних статевих відмінностей як обґрунтування жорстко закріпленого, підпорядкованого становища жінки в сім'ї і суспільстві; несприйняття існування в сім'ї і суспільстві жорстко закріплених чоловічих і жіночих ролей; засудження розподілу сфер суспільного життя на чоловічі і жіночі; визнання, що жінки і чоловіки в сучасному соціумі мають неоднакові можливості для самореалізації в різних сферах, і такий стан є несправедливим; прийняття образу жінки (гендерного ідеалу), головними рисами якого є енергійність, активність, впевненість у собі, прагнення до свободи і незалежності, діяльність у різних сферах суспільного життя; упевненість, що для жінки високу цінність мають професійні досягнення, кар'єра, розкриття власних можливостей і здібностей, прагнення до самореалізації; віддання переваги сімейним відносинам, які не зобов'язують жінку всю себе віддавати турботі про інших; забезпечення рівної участі батька і матері у житті дитини; осуд ставлення до жінки як до об'єкту різних форм сімейного насильства; несприйняття подвійних моральних стандартів оцінки поведінки чоловіків і жінок; переконання в необхідності глибокого усвідомлення жінками принизливості свого підпорядкованого становища у сім'ї та суспільстві, потреби гендерної рівності [8, с. 56 – 57].

Загалом, гендерна рівність – це рівна оцінка суспільством подібності й відмінності між жінками і чоловіками, різних соціальних ролей, які вони виконують; це рівноцінне соціальне становище жінок і чоловіків, яке створюється за допомогою надання їм рівних умов для реалізації прав і творчого потенціалу особистості, здійснення спеціальних заходів для компенсації історичних і соціальних упущень, що заважають статям займати рівні позиції. Принцип рівності передбачає обов'язковість врахування характерних для жінок і чоловіків відмінних рис, пов'язаних із належністю до того чи іншого соціального класу, з віросповіданням, етнічною належністю, расою; соціальне рівноправ'я чоловіків і жінок не повинно ігнорувати наявних біологічних і психологічних відмінностей і заперечувати доцільність їх врахування при розподілі ролей у суспільному житті.

У контексті завдань нашого дослідження доцільно проаналізувати наукові підходи до гендерної соціалізації особистості в умовах української етнокультури. Так, дослідники Т. Говорун, О. Забужко підкреслюють, що українська етнокультура розкриває глибинні архетипні уявлення про фертильність, чуттєвість, зближення, сутність парування та продовження роду. У свідомості українців стать є половинним буттям, а

смісл сімейного життя – у гармонійному спілкуванні з іншою половиною. У статевій свідомості українців відсутні ригідні стереотипи щодо маскулінності-фемінності, дихотомічність яких притаманна більшості етносів. Адже витоками маскулінності українського жіноцтва від давніх до нинішніх часів є як освіченість, дієвість, рішучість княгині Ольги, так і ідеї незалежності та вольностей, що особливо поширилися з часів Запорізької Січі. Як підкреслюють етнографи та історики, українська християнська духовна традиція виробила своєрідний код характеру українки: розум, доброта, мужність та гідність [4; 6; 8].

Однак колективна підсвідомість українців містить й чимало інших – негативних статеворольових настанов, пов'язаних з національною історією та культурою.

Загалом стаетовитипізовані установки, що домінують у сучасному українському соціумі орієнтовані на традиційний патріархатний розподіл статевиx ролей. Тому феміністичний рух в Україні боротьбу жінок за рівні права з чоловіками розглядає лише як часткове завдання, підпорядковане вищій меті: вивести жінку з позиції жертви, утвердити її права на рівні з чоловіком, можливості розвинути навички самостійного життєвого вибору та протидії насильству.

За системно-сімейним (мікроорієнтованим) підходом до проблеми насилля та проблемної сім'ї (Ю. Альошина, О. Бондарчук, А. Варга, С. Ковальов, Ф. Кован, К. Кован, В. Сатір, Е. Ейдемїллер, В. Юстіцкіс та ін.) робиться наголос на чинниках, що детермінують і спрямовують насильство на міжособистісному рівні сімейної соціальної взаємодії: порушення комунікації в сім'ї, бажання самоствердитись за рахунок інших або використати близьких людей для отримання певних вигод, невміння розв'язувати суперечності в сім'ях, вести цивілізований діалог, не опускаючись до деструктивного розв'язання конфліктної ситуації, зловживання владою, відсутність рівних прав усіх членів родини (особливо дітей), дія суворих покарань та правил примусового характеру та ін.

На думку Б. та Д. Уайнхолд [2, с. 16], перераховані ознаки належать доміаторній (тоталітарній) сім'ї, яка найбільш поширена у патріархальній культурі. Насильство у такій сім'ї розглядається як показник порушення нормальної реалізації сімейних функцій, як наслідок (і водночас причина) розбалансування сім'ї як системи та свідчить про наявність феномену дисфункціональної сім'ї [11].

Для іншої – партнерської (демократичної) сім'ї – притаманні гнучкі правила розпорядку, розподілу економічної відповідальності, домашньої роботи та обов'язків на засадах рівноправності, повага до особистого життя членів сім'ї, демократичний стиль виховання дітей та ін. Такі стосунки базуються на ціннісно-орієнтаційній єдності та функціонально-рольовій узгодженості, що дозволяє ефективно залагоджувати кризові ситуації у сім'ї, розширяє можливості для повноцінного розвитку дітей, їхньої підготовки до відповідального батьківства та життя у громадянському суспільстві.

Сучасні зрушення в українській гендерній культурі, а відтак – у суспільній свідомості щодо ставлення до насильства у сім'ї, нерозривно пов'язані зі змінами у системі гендерного порядку. Головним суб'єктом і агентом цих змін є жінки, які крок за кроком освоюють нові для себе заняття і види діяльності, що, природно, супроводжується їхньою психологічною самозмною і зміною жіночої колективної самосвідомості, в т.ч. уявлень про те, як повинні складатися взаємини з чоловіками. Набуло обертів поширення демократичного типу сім'ї, більш ефективних подружніх стосунків – партнерських (біархатних), егалітарних – демократичного стилю виховання дітей. А відтак олюднення взаємин у сім'ї як завдання гендерного розвитку суспільства вимагає посилення їхнього аксіологічного ядра – християнських моральних цінностей, гуманістичних етичних поглядів у позитивному векторі української етнокультурної традиції міжособистісних стосунків.

Висновки. На підставі узагальнення та систематизації наявних вітчизняних та зарубіжних соціально-психологічних досліджень можна виокремити такі детермінанти деструктивної конфліктності та насильства у сім'ях:

- духовна деградація, нехтування християнськими та загальнолюдськими цінностями, криза моральності, стан аномії, лібералізація статевої моралі;
- патріархатні, авторитарні традиції, поширення хибних гендерних стереотипів, гендерна нерівність у суспільстві, сексизм;
- тривала соціально-економічна криза, низька якість життя, алкоголізація населення, вживання наркотиків;
- руйнація та зникнення позитивних сімейно-шлюбних традицій;
- поширеність у ЗМІ пропаганди насильства та жорстокості;
- збільшення кількості неблагополучних сімей, невігластво батьків у сфері психолого-педагогічних засад виховання, неготовність до відповідального батьківства;
- низька культура міжособистісних взаємин, комунікації та урегулювання конфліктів у сім'ї;
- відсутність належної поінформованості громади щодо хибного впливу сексизму, гендерно-рольових стереотипів;
- соціальна, юридична та психологічна незахищеність, віктимна позиція жертв сімейного насилля, тривале приховування існування проблеми;
- панування традиційно-стереотипного, а не індивідуального, особистісно-орієнтованого підходу до розподілу внутрішньосімейних ролей;
- небажання або неможливість чоловіка бути годувальником у сім'ї, криза маскулітності, різкий злам традиційних гендерно-рольових стандартів та очікувань;
- недостатня фахова компетентність виховників у питаннях гендерної політики, психології, педагогіки, гендерного законодавства та особливостей роботи з сім'єю за умов суспільної кризи.

1. *Берн Ш.* Гендерная психология / Берн Шон; [пер. с англ. С.Рысев, Л.Царук, М.Моисеев, О.Боголюбова]. – СПб. : прайм – ЕВРОЗНАК, 2001. – 321 с. – (Секреты психологии).
2. *Бова А.А.* Модель факторів, що обумовлюють насильство в сім'ї / А.А. Бова // Український соціум. – 2005. – №1 (6). – С. 15 – 25.
3. Всемирная энциклопедия: Философия XX век / [главн. науч. ред. и сост. А.А. Грицанов]. – М.: АСТ, Мн. : Харвест, Современный литератор, 2002. – 976 с.
4. *Говорун Т.* Стаття та сексуальність: психологічний ракурс: навч. пос. [для студ вищ. навч. закл.] / Т. Говорун, О. Кікінежді. – Тернопіль : Богдан, 1999. – 384 с.
5. *Головнева И.В.* Изменение традиционных внутрисемейных ролей: новые модели поведения и конфликты / И.В. Головнева // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – № 4. – С. 12 – 16.
6. *Забужко О.І.* Польові дослідження з українського сексу / О.І. Забужко. – К.: Згода, 1996. – 102 с.
7. *Кон И.* Введение в сексологию / И.С. Кон. – М. : Медицина, 1988. – 320 с.
8. *Кравець В.* Гендерна педагогіка: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / В. Кравець. – Тернопіль: Джура, 2003. – 416 с.
9. Сім'я – територія без насильства: [наук.-метод. зб. / наук. ред. Юрченко З., Бірчинська Л.] – Івано-Франківськ : Видавець Третяк І.Я., 2010. – 172 с.
10. *Шинкаренко О.Д.* Психологічні особливості жертв подружнього насильства // Практична психологія та соціальна робота / О.Д. Шинкаренко. – 2000. – № 3. – С. 25 – 28.
11. *Эйдемиллер Э.Т.* Семейная психология и психотерапия / Э.Т. Эйдемиллер, В.В. Юстицкий. – Л.: Медицина, 1989. – 192 с.
12. *Sharpe D.* An Examination of Variables From a Social-Developmental Model to Explain Physical and Psychological Dating Violence / Sharpe D., Taylor J. K. // Canadian Journal of Behavioural Science. – 1999. – Vol. 31. – № 3. – P. 165 – 175.

The article presents the analysis of scientific paradigms, which reveal main factors causing family violence. Gender approach is applied to systematize the main social psychology determinants of family violence.

Key words: family violence, social and psychological determinants, gender socialization, gender stereotypes and installations, sexism, gender culture.

УДК 159.923.37:7.025.21

Ольга Милюзина

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕСТЕТИЧНОГО СПРИЙМАННЯ ПІДЛІТКАМИ НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА В КОНТЕКСТІ РЕЦЕПТИВНОЇ ЕСТЕТИКИ

Стаття присвячена теоретичному осмисленню категорії естетичного сприймання підлітків з точки зору рецептивної естетики. Експериментально простежено змістово-динамічні особливості естетичного сприймання підлітків, які займаються вишивальним мистецтвом.

Ключові слова: естетичне сприймання, народне мистецтво, реципієнт, рецептивна естетика.

Актуальність проблеми. На сучасному етапі подолання деформації усіх сфер суспільного розвитку все гостріше постає проблема пов-